

Νάβος Βαχενάς, Η ειρωνική γλώσσα,  
κριτικές μελέτες για τη νεοελληνική γραμματική,  
Βι' Ἰμή, 2004, σ. 149-156.

## ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ «ΦΟΙΝΙΚΙΑΣ»

---

5

α'

ΕΤΟΣ ΠΑΛΑΜΑ τὸ 1993 ἀκολουθεῖ χωρὶς ἀνάπαυλα τὸ ἔτος Κάλβου, καὶ οἱ ὡς τώρα ἐκδηλώσεις του θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς γεννήσουν κάποιες σκέψεις γιὰ τὴ χρησιμότητα τῶν ἐπετειῶν. Ἐννοῶ τῶν πραγματικῶν ἐπετειῶν (συχνὰ γιορτάζουμε ἐπετεῖους ποὺ δὲν ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς), ἡ σημασία τῶν ὁποίων δὲν καθορίζεται μόνο ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν τιμωμένων προσώπων ἢ γεγονότων καὶ ἀπὸ μιὰν οὐσιώδη χρονικὴ ἀπόσταση ἀπὸ αὐτά (ὀλοκλήρωση ἑνὸς σημαίνοντος ἀριθμοῦ ἐτῶν: πεντηκονταετία, ἑκατονταετίες), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ φύση τῆς σχέσης μας μὲ τὸ ἔργο τῶν προσώπων ἢ μὲ τίς συνέπειες τῶν γεγονότων. Διακόσια χρόνια, λ.χ., ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Κάλβου ἢ πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Παλαμᾶ εἶναι μεγάλες ἐπέτειοι, γιὰτὶ μὲ τὸ ἔργο τους συνομιλοῦμε ἔντονα ἀκόμη· ὅπως εἶναι ἐπέτειος (ὅμως ἄτυχη, γιὰτὶ καλύπτεται ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ Παλαμᾶ) ἡ συμπλήρωση, φέτος, πενήντα χρόνων καὶ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Μαλακάση, ἡ ζωτικότητα τῆς ποίησης τοῦ ὁποίου νιώθουμε ὅτι δὲν ἔχει σβῆσει· ἐνῶ ἡ συμπλήρωση, ἐπίσης φέτος, μισοῦ αἰῶνα ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Τραυλαντώνη θὰ λέγαμε ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ τιμηθεῖ, ἀφοῦ αἰσθανόμαστε ὅτι ἡ πεζογραφία του δὲν ἔχει σήμερα νὰ μᾶς πεῖ κάτι σημαντικό.

Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε διαφορετικά: ὑπάρχουν δύο εἰδῶν ἐπέτειοι, οἱ συμβατικὲς καὶ οἱ οὐσιώδεις. Οἱ πρῶτες ἀποτελοῦν σύνολα ἐκδηλώσεων ρουτίνας, τιμητικὲς δραστηριότητες ἐξωτερικῆς χρήσεως, χωρὶς νὰ ἀναπροσδιορίζουν τὴ σχέση μας μὲ τὸ ἀντικείμενό τους. Καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν τὴν ἀναπροσδιορίζουν σημαίνει, τίς περισ-

σότερες φορές, ότι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἀναπροσδιορισμοῦ· ὅτι ἡ σχέση μας μὲ τὰ τιμώμενα πρόσωπα ἐπιβάλλει ἀπλῶς ἓνα εἶδος τυπικῆς ὑποχρέωσης πρὸς ἀποθανόντες συγγενεῖς, ἢ ὅποια, παρὰ τὶς ἑορταστικὲς διαθέσεις της, πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ κρύψει τὸν ἐπιμνημόσυνο χαρακτήρα της. Οἱ οὐσιώδεις ἐπέτειοι, ἀπεναντίας, κινητοποιοῦν, τὶς περισσότερες φορές, ἐσωτερικὲς λειτουργίες. Καθὼς γίνονται ἀφορμὴ προσωπικῶν ἀπολογισμῶν, μᾶς βοηθοῦν νὰ ξεκαθαρίσουμε τί ἀπὸ τὴ σχέση μας μὲ τὸ ἀντικείμενό τους εἶναι ζωντανὸ ἢ θνησιμαῖο· μᾶς προτρέπουν νὰ προσδιορίσουμε σ' αὐτὸ νέα στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἀπλῶς διαισθανόμασταν, πτυχές, ἄδηλες παλαιότερα, πού ἔχουν τώρα ἀρχίσει νὰ διακρίνονται. Καὶ καθὼς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἀτομικῶν ἐπανεκτιμήσεων παρουσιάζονται συλλογικά, μέσα ἀπὸ ἀφιερῶματα περιοδικῶν ἢ ἀπὸ ἄλλες συναφεῖς ἐκδηλώσεις, γίνονται ὁ ὄρατὸς δείκτης τῆς σημασίας πού ἔχει σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἐποχὴ γιὰ τὴν εὐρύτερη κοινότητα ἓνα παλαιότερο ἔργο.

Ἔτσι τὸ ἔτος Κάλβου ἦταν μιὰ οὐσιώδης ἐπέτειος, γιὰτὶ βοήθησε νὰ μετρήσουμε συστηματικὰ τὴ σημασία τῶν Ὁδῶν γιὰ τὴν ἐποχὴ μας καὶ νὰ ἐκσυγχρονίσουμε τοὺς ὅρους τῆς συνομιλίας μας μὲ τὴν καλβικὴ ποίηση. Εὐχῆς ἔργο εἶναι νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ φετινὴ ἐπέτειο, γιὰτὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού αἰσθάνονται ὅτι ἐδῶ καὶ πολὺν καιρὸ ἡ συνομιλία μας μὲ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ εἶναι ἓνας διάλογος ἐλλιπῆς καὶ πεπαλαιωμένος· γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ὅτι εἶναι λιγότερο διάλογος καὶ περισσότερο δύο ἀντίρροποι μονόλογοι: τοῦ ποιητικοῦ ἔργου, ἀπὸ τὴ μιά, πού γίνεται ἀκριτα καὶ ἐνθουσιωδῶς δεκτὸ ἀπὸ ἓνα μέρος τῶν ἀναγνωστῶν (εἴτε αὐτοὶ διαβάζουν Παλαμᾶ εἴτε ὄχι), καὶ ἐκείνων τῶν ἀναγνωστῶν, ἀπὸ τὴν ἄλλη, πού ἀπορρίπτουν τὴν ποίηση τοῦ Παλαμᾶ ἐξίσου ἀβασάνιστα καὶ ἀνεπιφύλακτα (γιὰ τὸ κριτικὸ τοῦ ἔργου ὁ ἀπεριόριστος θαυμασμὸς φαίνεται νὰ εἶναι ὁμόφωνος). Τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀρνητὲς τῆς παλαμικῆς ποίησης ὑπερέχουν ἀριθμητικῶς δὲν πιστεύω ὅτι ἀνατρέπει τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ἐπικοινων-



νίας μας με αυτήν ως εκατέρωθεν μονολογική. "Αλλωστε οί ως τώρα έκδηλώσεις τῆς ἐπετείου δείχνουν ὅτι οί ἔνθερμοι θαυμαστὲς τοῦ ποιητῆ Παλαμᾶ εἶναι περισσότεροι ἀπ' ὅ,τι πιστεύεται.

Κι ἐδῶ βρίσκεται, μέχρι στιγμῆς, τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς τῆς ἐπετείου. Ἐνῶ ἡ ἐσώτερη σχέση μας με τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ μᾶς κάνει νὰ αἰσθανόμαστε ὅτι ἡ ἐπέτειος εἶναι οὐσιώδης, τὰ ἐναρκτήρια κείμενά της (ἄρθρα κυρίως σὲ ἀφιερωματικὲς σελίδες ἐφημερίδων) μᾶς δίνουν τὴ γέυση μιᾶς συμβατικῆς ἐπετείου. Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἀντιμετωπίζεται σ' αὐτὰ με ἐξαρση θαυμασμοῦ, ἐνίοτε καὶ ἀγιολογικά, χωρὶς πραγματικὴ κριτικὴ διάθεση. Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη πιὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς διαπιστώνει κανεὶς ὅτι στὸν ἄκριτο χορὸ εἶναι ἐμφανῆς καὶ ἡ παρουσία νεοτέρων, καὶ ἐκείνων δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατεξοχὴν ἀναμένονται οἱ ἀναθεωρητικὲς ἀναγνώσεις.

Γιατί συνεχίζεται αὐτὴ ἡ ἀναστολὴ τοῦ ἐπαναπροσδιορισμοῦ τῶν σχέσεών μας με τὸν ποιητὴ, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ ποῦμε. Τὰ αἷτια δὲν φαίνονται νὰ εἶναι ἀπλά. Πάντως μέσα ἀπὸ τὴν πολλαπλότητά τους μπορούμε νὰ διακρίνουμε αὐτὸ πού προβάλλεται καθαρότερα (ἢ, μᾶλλον, αὐτὸ πού κρύβεται λιγότερο): οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιότερους, ὅσο κι ἂν αὐτὸ φαίνεται ἀπίστευτο, δοξολογοῦν τὸν ποιητὴ Παλαμᾶ, ἐπειδὴ ἀκόμη ἀδυνατοῦν νὰ συμφιλιωθοῦν πλήρως με τὴ νεοτερικὴ ποίηση· ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς νεότερους πού συμμετέχουν στὸν φετινὸ ἑορτασμὸ τὸν «ἀνακαλύπτουν» κυρίως ἀπὸ ἀπέχθεια πρὸς αὐτὸ πού θεωροῦν ἐκφυλισμὸ της, δηλαδὴ πρὸς τὴν «ἀσυδοσία» τοῦ ἐλεύθερου στίχου. Αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι καὶ στίς δύο περιπτώσεις ἡ συνομιλία γίνεται λιγότερο με τὸν Παλαμᾶ καὶ περισσότερο με μιὰν ἄλλη ποίηση. Οὐσιαστικὸς διάλογος με τὸν ποιητὴ δὲν ὑπάρχει. Ὁ Παλαμᾶς ἀντὶ νὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενο προσεχτικῆς μελέτης καὶ ἀξιολόγησης, γίνεται τὸ μέσο γιὰ τὴν τακτοποίηση λογαριασμῶν με τρίτους.

Βέβαια βρισκόμαστε ἀκόμη στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπετείου. Καὶ ἡ συνέχειά της, πού περιλαμβάνει ἐκδηλώσεις ἀπαιτητικότερες ἀπὸ

αυτὲς ποὺ ἔχουν ὡς τώρα τελεσθεῖ (ἀφιερῶματα περιοδικῶν, συνέδριο), ἐλπίζει κανεὶς ὅτι θὰ ὀδηγήσει σὲ μιὰν οὐσιαστικότερη ἀποτίμηση. Ὁ Παλαμᾶς δὲν ἔχει τίποτε νὰ φοβηθεῖ ἀπὸ αὐτήν. Ἀπεναντίας ταλαιπωρεῖται ἄδικα ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἀναβολές της. Ἐχοντας ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του (ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτόν) ἀκούσει τὰ χεῖριστα, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ τὰ ὑπέρτατα, ἀπὸ τὴν ἄλλη (τὰ ὁποῖα εἶναι σήμερα μιὰ ἄλλη ἔκφραση τῶν χειρίστων, στὸν βαθμὸ ποὺ ἐμποδίζουν νὰ δοῦμε τὸ ἔργο του στὶς σωστὲς γιὰ τὴν ἐποχὴ μας διαστάσεις του) θὰ πρέπει ἐπιτέλους νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸν ρόλο τοῦ Τζέκυλ καὶ Χάυντ τῆς ποίησής μας, ποὺ τοῦ ἔχουμε ἐπιβάλει.

## β'

Στὴν προηγούμενη ἐπιφυλλίδα μου παρατηροῦσα ὅτι τὰ ἕως τότε προϊόντα τῆς ἐπετείου τῶν πενήντα χρόνων ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Παλαμᾶ ἦταν ἐκδηλώσεις μιᾶς συμβατικῆς ἐπετείου· ὅτι ἀποτελοῦσαν ἐπαναλήψεις τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο κοινότοπες καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες τοποθετήσεις μας ἀπέναντι στὴν παλαμικὴ ποίηση: τῆς ἀκριτης ὑμνολογίας (ἢ ἀκριτη ἄρνηση δὲν ἐκδηλώθηκε, προφανῶς γιὰ νὰ μὴ διαταράξει τὴν ἐορταστικότητά τῆς ἐπετείου). Ἐξέφραζα, ἀκόμη, τὴν εὐχὴ ἢ συνέχεια τοῦ Ἔτους Παλαμᾶ ν' ἀποβεῖ κριτικὰ γόνιμη καὶ ὅσοι ἐκφράζουν τὴ γνώμη τους γιὰ τὰ ποιητικὰ μας πράγματα νὰ προβοῦν σὲ οὐσιώδη ἐπανεκτίμηση τῆς σημασίας ποὺ ἔχει γιὰ μᾶς σήμερα ἡ παλαμικὴ ποίηση.

Μὲ τὸ σημερινό μου κείμενο θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὴν ἀποψή μου ἐπὶ τοῦ θέματος. Βέβαια μιὰ ἐπαναξιολόγηση τῆς ποίησης τοῦ Παλαμᾶ προϋποθέτει ἔκταση πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη μιᾶς ἐπιφυλλίδας. Ἄν ἐπιχειρῶ νὰ καταπιαστῶ μὲ τὸ θέμα ἐδῶ, εἶναι γιὰτὶ θὰ περιοριστῶ σὲ μερικὲς πρῶτες σκέψεις. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ



για μένα ή ποίηση του Παλαμά παρουσιάζεται με τη μορφή ενός προβλήματος, το οποίο απαιτεί πρώτα τη διατύπωσή του.

Σπεύδω να εξηγηθῶ στον αναγνώστη. Δεν θά τολμοῦσα να τον ἀπασχολήσω με μιάν ὑπόθεση προσωπική, ἂν δὲν αἰσθανόμουν ὅτι τὸ πρόβλημα αὐτὸ θά πρέπει ν' ἀπασχολεῖ καὶ ἄλλους. Πρόκειται για ἐκεῖνο πὺ θά μπορούσε ν' ἀποκληθεῖ τὸ μυστήριο ἑνὸς ποιήματος, καὶ τὸ ὁποῖο θά μπορούσε νὰ περιγραφεῖ ὡς ἐξῆς: Ἡ «Φοινικιά» εἶναι τὸ τελειότερο ποίημα τοῦ Παλαμά, τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ποιητικῆς του τέχνης· ἔργο τόσο ὀλοκληρωμένο, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ με αὐτὸ κανένα ἄλλο παλαμικὸ ποίημα: τὸ δεύτερο σὲ καλλιτεχνικὴ ἀξία ποίημα τοῦ Παλαμά (Ὁ τάφος) βρίσκεται σὲ πολὺ μεγαλύτερη ἀπόσταση ἀπὸ αὐτὴν ἀπ' ὅ,τι τὸ ἀντίστοιχο ἑνὸς ἄλλου ποιητῆ ἀπὸ τὸ καλύτερό του ἔργο, ἐνῶ τὰ λιγότερο ἐπιτυχημένα παλαμικὰ ποιήματα (σ' αὐτὰ θά περιλάμβανα καὶ τὴ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ καὶ τὸν Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου) ὑπολείπονται τόσο, πὺ ν' ἀπορεῖ κανεὶς πὺς γράφτηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο ἄνθρωπο. Ἄν οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα, τότε προκύπτουν δύο ἐρωτήματα πὺ ζητοῦν ἀπάντησι: α) Πὺς ὁ Παλαμάς κατόρθωσε νὰ γράψει (τὸ 1900) τὴ «Φοινικιά», σὲ μιάν ἐποχὴ πὺ ἡ κατάσταση τῆς ποιητικῆς μας γλώσσας, ἔπειτα ἀπὸ τίς συγχύσεις καὶ τίς διαλείψεις τῆς πρόσφατης ἱστορίας της, καθιστοῦσε ἀδιανόητο ὅτι θά ἦταν δυνατόν νὰ παραχθεῖ ἕνα τέτοιο ἐπίτευγμα; καὶ β) γιατί στὰ σαράντα περίπου χρόνια πὺ ἀκολουθοῦν ἀπὸ τὴ δημοσίευσή της (1904), ἡ τέχνη τοῦ Παλαμά δὲν μπόρεσε νὰ φτάσει σὲ ἀνάλογη τελειότητα;

Ὅπως εἶπα παραπάνω, δὲν θά προσπαθῆσω νὰ ἀπαντήσω στὰ ἐρωτήματα αὐτά, ἀπλῶς θά τὰ ψηλαφήσω. Ἄλλὰ γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτό, θά πρέπει πρώτα νὰ δοῦμε σὲ τί συνίσταται τὸ ἐπίτευγμα τῆς «Φοινικιάς». Γιατὶ μολονότι πολλοὶ (ἂν ὄχι οἱ περισσότεροι) κριτικοὶ τοῦ Παλαμά συμφωνοῦν ὅτι τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι τὸ ποιητικότερό του, ἡ αἰτιολόγησι τῆς ἀξίας του γίνεται, λιγότερο ἢ περισσότερο, με γενικότητες πὺ δὲν περιγράφουν ἐπακριβῶς τὴν



ποιητική του ιδιαιτερότητα. Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι η τέχνη της «Φοινικιάς», αυτό που την καθιστά το πρώτο μεγάλο ποιητικό μας έργο έπειτα από τον Σολωμό και τον Κάλβο, βρίσκεται στον βαθμό και στον τρόπο με τον οποίο ο Παλαμᾶς αναπτύσσει τρία (ἀλληλένδετα βέβαια) παραδεδομένα στοιχεῖα: τὸ συμβολικό, τὸ μουσικό και τὸ στιχουργικό· για τὴν ἀκρίβεια, στή συναίρεση αὐτῶν τῶν στοιχείων με τρόπο που νὰ τὰ κάνει νὰ ὑπερβαίνουν τις ὅποιες χρήσεις τους ὄχι μόνο στον προηγούμενο ἀλλὰ και στον μετέπειτα ποιητικό μας λόγο ὡς τὸν Σεφέρη. Ἔπρεπε νὰ περάσουν τριάντα χρόνια για νὰ δημιουργηθοῦν στήν ποίησή μας (καί σ' αὐτὸ ἡ συμβολή τῆς «Φοινικιάς» ἦταν καθοριστική) οἱ συνθῆκες που θὰ ἐπέτρεπαν νὰ γραφεῖ κάτι ἀνάλογο: ἐννοῶ τὴ «Στέρνα», ἡ ὁποία, μολαταῦτα, εἶναι ποίημα ἐμφανῶς κατώτερο τῆς «Φοινικιάς».

Στὸ συμβολικό πεδίο ὁ Παλαμᾶς με τὸ ποίημα αὐτὸ ἀφήνει πίσω του τὸν φωτεινὸ κλασικὸ συμβολισμό τῆς ἕως τότε ποίησής του για μιὰν ἔκφραση που, παρὰ τις ρομαντικὲς καταβολές της, ἢ μάλλον ἀκριβῶς γι' αὐτὲς (ἡ συγγένεια τοῦ συμβόλου τῆς φοινικιάς με τὸ «αἰσθαντικὸ φυτὸ» τοῦ Σέλλεϋ και τὸ «μυστικὸ δέντρο» τοῦ Σολωμοῦ ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τὴν κριτική) ἀποτελεῖ — με τὴν ἐξαίρεση τοῦ Μαλλαρμέ — τὴν ὀριμότερη ἐφαρμογὴ τῶν διδαγμάτων τοῦ γαλλικοῦ Συμβολισμοῦ, σὲ μιὰν ἐποχὴ που αὐτὸς δὲν εἶχε ἀναπτύξει πληρῶς τις δυνατότητές του. Θέλω νὰ πῶ, ἡ «Φοινικιά» με τὸ συμβολικό της εἶδος, με τὴν «καθαρότητα» (ἀπὸ τοὺς στίχους της λείπει κάθε ἔχνος μὴ ποιητικῆς περιγραφικότητας), και τὴ μουσικότητά της (που ἀναπτύσσεται μ' ἓνα εἶδος μετατροπίας συγγενικῆς μ' ἐκείνη τῶν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν ποιημάτων τοῦ Βαλερύ), παρουσιάζεται ὡς ἡ πλέον προχωρημένη συμβολιστικὴ ἔκφραση, ὄχι μόνο τῆς ἐλληνικῆς ποίησης: ὡς «καθαρὸ» ποίημα εἴκοσι περίπου χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ «Παραθαλάσσιο νεκροταφεῖο» και τὴ «Φοινικιά» τοῦ Γάλλου ποιητῆ.

Σεφερικὴ πρὶν ἀπὸ τὸν Σεφέρη, βαλερικὴ πρὶν ἀπὸ τὸν Βαλερύ, ἡ «Φοινικιά» παράγει τὴν ἀξία της με τὴν ποιότητα τοῦ στί-



χου της, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μιὰν ἀπὸ τὶς ὑψηλότερες κατακτήσεις τῆς νεοελληνικῆς προσωδίας. Ἡ μορφή της βρίσκει τὴ βάση της στὴν ὀκτάστιχη στροφή τοῦ σολωμικοῦ «Λάμπρου» (τῆς ὁποίας ἀναπαράγει τιμητικὰ κάποιους τόνους), ὅμως μὲ τὸν ἔνδεκασύλλαβο διευρυμένο κατὰ δύο συλλαβές, ὥστε μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐχέρεια τῶν παρατονισμῶν καὶ τὴν αὐξηση τῆς κινητικότητας τῆς τομῆς (σὲ συγχορδία μὲ τὴν περίτεχνη χρήση τοῦ διασκελισμοῦ, τῶν συνηχήσεων καὶ τῆς χασμωδίας) νὰ μπορεῖ νὰ ἐνορχηστρωθεῖ μελωδικότερα τὸ συμβολικὸ νόημα. Ὁ δεκατρισύλλαβος, πού εἶχε γνωρίσει τὴν ὠρίμανσή του μὲ τὸν Πολυλᾶ, ὀδηγεῖται ἐδῶ στὸ ἔπακρο τῶν δυνατοτήτων του. Αὐτὸ πού ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὡς στοχαστικὴ ἐπιστροφή στὸν ὁμοιόμετρο ἰσοσύλλαβο, ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἑτερόμετρο ἀνοιγμά τῶν Ἰάμβων καὶ ἀναπαιστων (1897) καὶ τὸν νεωτερίζοντα, μὲ τὸν ἐλευθερωμένο τους στίχο, πειραματισμὸ τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Ἡλιογέννητης (1900), εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ ἔσχατη —καὶ ιδεώδης— ἀπόληξη τῶν προσωδιακῶν ἀναζητήσεων τοῦ Παλαμᾶ αὐτῆς τῆς περιόδου. Δὲν εἶναι οἱ Ἰάμβοι καὶ ἀνάπαιστοι τὸ ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Παλαμᾶς ἀφομοιώνει βαθύτερα τὸ δίδαγμα τῆς καλβικῆς στιχουργίας. Γιατὶ ὁ δεκατρισύλλαβος τῆς «Φοινικιάς» μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἐλευθερία του καὶ τὴν ποικιλόρρυθμη κίνησή του βρίσκεται πλησιέστερα ἀπ' ὅ,τι αὐτοὶ στὸ πνεῦμα τῆς «πολυτρόπου ἀρμονίας», ἐνῶ ἀνανεώνει τὸν ἔμμετρο λόγο μας πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο ὁ (φαινομενικὰ μόνον ἐλευθερότερός του) ἀσθματικὸς στίχος τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Ἡλιογέννητης.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε στὰ δύο ἐρωτήματα τῆς ἀρχῆς. Νὰ ἦταν ἡ ἀπορρόφησή του ἀπὸ τὰ «μεγάλα δράματα» (τὰ ὁποῖα ὀδηγώντας σὲ μιὰ ποιητικὴ τοῦ τύπου τῆς Φλογέρας καὶ τοῦ Δωδεκάλογου φαίνεται πῶς συνεπέφεραν καὶ μιὰ γενικότερη διάχυση τῆς ποιητικῆς του προσοχῆς), αὐτὸ πού δὲν ἐπέτρεψε στὸν Παλαμᾶ νὰ ἐπαναλάβει τὸν ἄθλο τῶν τελευταίων νεανικῶν του χρόνων; Ὡς ἀπάντηση στὸ δεύτερο ἐρώτημα ἡ αἰτιολόγησή αὐτῆ φαί-

νεται υπερβολικά εύκολη και προφανής, και ίσως δὲν χρειάζεται νὰ μᾶς ἀπασχολήσει. Ὅμως κυρίως ἡ ἀδυναμία μας νὰ βροῦμε μιὰν ἀπάντηση στὸ πρῶτο ἐρώτημα, τὸ ἀναφερόμενο στὸ αἶνιγμα τῆς γένεσής της, εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀρίζει τὸ μυστήριον τῆς «Φοινικιάς».

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, ἡ «Φοινικιά» εἶναι τὸ μόνο πραγματικὰ μεγάλο ποίημα τοῦ Παλαμᾶ· τόσο ἀριστουργηματικό, ὥστε, παρὰ τὴ βραχύτητά του, νὰ ἐξασφαλίζει τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ σ' ἓναν ποιητὴ, ποὺ τὸ ὑπόλοιπον, τεράστιον σὲ ἔκτασιν ἔργου του, παρὰ τὶς ὑψηλόπνοες προθέσεις του, φαίνεται νὰ ἔχει γραφτεῖ ἀπὸ ἓναν ἐλάσσονα.